

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA SLAVISTIKO

TAJDA LUKIČ

**Od srpskohrvatskog do hrvatskog kao izbornog predmeta
u slovenskim osnovnim školama**

Diplomsko delo

Mentorica:
doc. dr. Tatjana Balažić Bulc

Dvopredmetni univerzitetni
študijski program prve stopnje:
Južnoslovanski študiji

SAŽETAK

U diplomskom radu piše se o srpskohrvatskom jeziku te hrvatskom jeziku kao predmetima u slovenskim osnovnim školama. Opisuje se kako teorija (nastavni plan, ciljevi i razlozi učenja) tako i realizacija predmeta u praksi. Podatke sam prikupila metodologijom intervjua. Rezultati istraživanja koji se nalaze u zaključku pokazuju razlike između teorije i prakse kako u prošlosti tako i u sadašnjosti.

Ključne riječi: srpskohrvatski jezik, hrvatski jezik, obrazovanje, osnovna škola, izborni predmeti

ABSTRACT

The aim of this thesis is to introduce, investigate and identify the status of Serbocroatian and later Croatian as school subjects in elementary schools in Slovenia. First part, theoretical part is a description of both subjects; curriculum, goals and reasons for learning Serbocroatian or Croatian language. First part also contains short description of the status of language as it was in SFRY and after its dissolution. Second part contains research, based on interviews with different teachers. In conclusion, the thesis shows the differences between theory and practice both in past and present.

Key words: Serbocroatian language, Croatian language, education, elementary school, optional subjects

SADRŽAJ

1.	UVOD	4
2.	SRPSKOHRVATSKI JEZIK U SLOVENSKIM OSNOVNIM ŠKOLAMA	5
2.1.	ORGANIZACIJA ŠKOLSKOG PREDMETA	6
2.2.	DIDAKTIČKI MATERIJALI	7
2.2.1.	MILA VLAŠIĆ GVOZDIĆ: SRBOHRVATSKA VADNICA ZA OSNOVNE ŠKOLE....	7
2.2.2.	JANKO JURANČIČ: SRBSKO IN HRVATSKO BERILO ZA OSNOVNE ŠOLE	10
3.	SRPSKOHRVATSKI JEZIK U OSNOVNIM ŠKOLAMA NAKON RASPADA SOCIALISTIČKE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE	13
4.	HRVATSKI JEZIK KAO IZBORNI PREDMET U SLOVENSKIM OSNOVNIM ŠKOLAMA.....	14
5.	ISTRAŽIVANJE	20
5.1.	SRPSKOHRVATSKI U PRAKSI.....	21
5.1.1.	SRPSKOHRVATSKI U OSNOVNOJ ŠKOLI DR. FRANCEA PREŠERNA U RIBNICI	21
5.1.2.	SRPSKOHRVATSKI U OSNOVNOJ ŠKOLI ZBORA ODPOSLANCEV U KOČEVJU	22
5.2.	HRVATSKI U PRAKSI.....	23
5.2.1.	HRVATSKI KAO IZBORNI PREDMET U OSNOVNOJ ŠKOLI ZBORA ODPOSLANCEV U KOČEVJU.....	24
5.2.2.	MIŠLJENJE UČENICE	25
6.	ZAKLJUČAK	26
7.	LITERATURA.....	28

1. UVOD

Od srpskohrvatskog do hrvatskog kao izbornog predmeta u slovenskim osnovnim školama je naslov koji ujedno već i govori o čemu se radi – o usporedbi nastave školskog predmeta koji se prvo zvao srpskohrvatski jezik i koji se nakon raspada zajedničke države preoblikovao u hrvatski jezik. Za taj naslov odlučila sam jer sam čitajući postojeću literaturu primijetila da to područje još uvijek nije dovoljno istraženo, odnosno da se o tome nije dosta pisalo i da nedostaje didaktičkih materijala. Slušajući starije od sebe o tome kako je bilo u školama za vrijeme Jugoslavije, počelo me zanimati kako je izgledala nastava srpskohrvatskog jezika i stoga sam odlučila istražiti je i usporediti sa sadašnjom nastavom hrvatskog kao izbornog predmeta.

U diplomskom radu se komparativnom analizom prikazuju i uspoređuju predmeti Srpskohrvatski jezik koji je bio dio nastavnog programa u slovenskim osnovnim školama za vrijeme Jugoslavije i današnji predmet Hrvatski jezik koji se u nekoliko osnovnih škola u Sloveniji izvodi kao izborni predmet. U prvome dijelu prikazuje se kraći sažetak pročitane literature i moje mišljenje koje sam stekla čitajući radove različitih autora. Prvo predstavljam srpskohrvatski i hrvatski kao školski predmet, zatim svoje istraživanje tih predmeta i na kraju prikazujem rezultate svog istraživanja.

Dok se u prvome dijelu upoznajemo s teorijom koja, pogotovo što se tiče nastave hrvatskog jezika, danas odgovara na pitanje kako bi trebalo biti, drugi, praktični dio odgovara na pitanje kako izvođenje nastave i stečeno znanje izgleda, odnosno kako je izgledalo u realnosti. Taj se dio sastoji od opisa ciljeva nastave, plana izvođenja nastave te očekivanih jezičnih kompetencija stečenih na kraju osnovnoškolskog obrazovanja. Za pisanje prvog, teorijskog dijela koristila sam pročitane literaturu, no za drugi, praktični dio poslužila sam se i drugim metodama. Pomoću Interneta i poznanika (nekadašnjih učenika/učitelja) potražila sam osnovne škole u kojima se izvodi nastava hrvatskog jezika kao izbornog predmeta. Kontaktirala sam veći broj učitelja i s onima koji su bili spremni i u mogućnosti sudjelovati porazgovarala o tome kako nastava izgleda u stvarnosti, odnosno kako je izgledala za vrijeme Jugoslavije.

2. SRPSKOHRVATSKI JEZIK U SLOVENSKIM OSNOVNIM ŠKOLAMA

Nastava srpskohrvatskog jezika se u slovenske osnovne škole uvodi već za vrijeme Kraljevine Jugoslavije. U nastavku nalazi se kraći prikaz izvođenja nastave i problemi s kojima su se susretali pri poučavanju srpskohrvatskog jezika u osnovnim školama.

Prema riječima Rudolfa Rakuše, slovenskog učitelja, esperantista i stenografa, u članku *Srbohrvaščina* objavljenom 1919. u časopisu *Učiteljski tovariš*¹, država je, između ostalog, bila osnovana na ideji da su Srbi, Hrvati i Slovenci zajednica i to je tada bila osnovna točka politike općenito pa tako i jezične politike. Za Slovence je tada bilo jako važno znati srpskohrvatski jezik, jer je on bio jezik većeg dijela stanovništva te zajednice. I ne samo to, poznavanje jezika bilo je obvezno iz čisto praktičnog aspekta. Slovenci su naime stalno bili u doticaju s časopisima, knjigama i drugim pisanim i govorenim tekstovima na srpskohrvatskom jeziku i samo onaj tko je jezik razumio mogao je razumjeti poruke na srpskohrvatskom jeziku, kako javne tako i privatne.

Kao što navodi Rakuša, oni koji su srpskohrvatski jezik učili priznali su da je samo početak učenja nešto teži, dok je sam jezik brzo usvojiv. Zadatak nastave srpskohrvatskog jezika u osnovnoj školi u to vrijeme je prije svega olakšati učenje osnova. Osnovna škola (ili u Sloveniji u ono vrijeme tzv. „narodna šola“) svakog je učenika osposobila za čitanje tekstova na srpskohrvatskom jeziku bez poteškoća te za razumijevanje pročitano, pri čemu su učenici prvenstveno čitali tekstove pisane latinicom. Pomalo su vježbali i čitanje tiskane ćirilice, međutim, tim djelatnostima učenike nisu previše forsirali jer su Hrvati pa posljedično i Slovenci najviše čitali knjige, pisane latiničnim pismom. Tako je bilo na početku, ali su učitelji bili svjesni da će ćirilica biti još veoma važna. Govoru se na toj razini nije posvećivala pozornost. To znači da je u osnovnoj školi u središtu pozornosti bilo jezično razumijevanje, dok su jezičnu produkciju učenici usvajali u višim i srednjim školama.

¹ *Učiteljski tovariš* slovenski je časopis koji je izlazio u Ljubljani u razdoblju od 1861. do 1941. godine. Od 1905. nadalje izlazio je kao tjedni časopis. Osnovao ga je Andrej Praprotnik koji je bio i urednik i autor različitih članaka. Časopis je, kao što već i samo ime govori, učiteljski časopis koji je godinama savjetovao učiteljima pri njihovom radu, tj. poučavanju. Stoga možemo u njemu pratiti razvoj nastavničke profesije.

2.1. ORGANIZACIJA ŠKOLSKOG PREDMETA

Za vrijeme Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (dalje u tekstu SFRJ) srpskohrvatski je prevladavao u politici i vojsci, kasnije i na različitim područjima društvenog života, prije svega postao je jezik medija, popularne i znanstvene literature i sl. Unatoč tome što su i slovenski i makedonski jezik imali status službenih jezika, on je zauzimao najveći prostor. Prema riječima Požgaj Hadži et al. (2013), bio je materinski jezik većine - čak 75% stanovništva bivše države (prema popisu stanovništva iz 1981) i služio je kao neformalno sredstvo šire komunikacije zato se njegova dominantnost vremenom sve više i više pojačavala. Godine 1974. iz ustava SFRJ izbrisan je dio člana 42. koji govori da svi Jugoslaveni imaju pravo školovanja na svom jeziku. Od 1970-ih godina on je tako postao dijelom nastave u osnovnim školama. U 70. godinama pa sve do školske godine 1993./94. kad su nastavu srpskohrvatskog ukinuli u svim osnovnim školama, srpskohrvatski je dobio po dva sata tjedno kao obavezni predmet u 5. razredu osnovne škole. Odluka višeg školskog vijeća da će se u svim osnovnim školama po cijeloj Socijalističkoj Republici Sloveniji izvoditi nastava srpskohrvatskog jezika donijela je brojna pitanja i probleme. Naime, u Sloveniji, između ostalog, nije bilo dovoljno učitelja osposobljenih za poučavanje srpskohrvatskog jezika. Zato se tada organiziralo nekoliko tečajeva srpskohrvatskog jezika koje su pohađali budući učitelji, no svima su savjetovali i odlazak na putovanje u Bosnu i Hercegovinu ili Srbiju kako bi došli u neposredan doticaj s jezikom. Ne samo na početku već i tijekom svih narednih godina dok se izvodila nastava srpskohrvatskog jezika bio je prisutan taj problem – problem nedovoljnog poznavanja jezika kod slovenskih učitelja. Kao rješenje pojavila se ideja o čitanki odnosno udžbeniku koji bi napisali jedan ili više stručnjaka koji su, prema tadašnjim ocjenama, ujedno i dobri metodičari.

Prema mišljenju Rudolfa Rakuše, udžbenik s otprilike 200 stranica trebao bi sadržavati kraće i duže tekstove i tekstove koje bi autori mogli preuzeti i iz hrvatskih udžbenika (djelomično); kao uzor mogla bi služiti Istarska čitanka Vladimira Nazora, namijenjena učenicima pučkih škola objavljena 1913. Udžbenik je trebao biti strukturiran prema autodidaktičkome principu. Što se tiče leksika, učenici su prilikom čitanja učili nove riječi koje ni malo ne nalikuju slovenskim riječima, primjerice zar – *ali*, golem – *velik*, naime – *namreč* i slično. To su naime riječi koje slovenskome čitatelju najviše otežavaju razumijevanje. Osim toga, pored čitanja tekstova bilo bi poželjno učenicima objasniti gramatiku: naučiti pravilnu uporabu osnovnih vremena, deklinirati nekoliko osnovnih imenica i sl.

2.2. DIDAKTIČKI MATERIJALI

Poglavlje sadrži opise didaktičkih materijala koji su se koristili na nastavi srpskohrvatskog jezika: udžbenički komplet Mile Vlašić Gvozdić i udžbenik Janka Jurančiča.

2.2.1. MILA VLAŠIĆ GVOZDIĆ: SRBOHRVATSKA VADNICA ZA OSNOVNE ŠKOLE

U sedamdesetim godinama izašao je udžbenički komplet Mile Vlašić Gvozdić, pjesnikinje, dugogodišnje nastavnice i profesorice srpskog i hrvatskog jezika na Pedagoškoj akademiji u Ljubljani s naslovom *Srbohrvatska vadnica za osnovne škole, metodične enote 1–5*. Recenzirali su ga Blagoje Živković, kritičar beogradskog časopisa *Prosvetni pregled*, i dr. Mate Šimundić, profesor na Pedagoškom fakultetu Sveučilišta u Mariboru. Prema njihovim riječima, autorica odlično poznaje kako srpskohrvatski tako i slovenski jezik što su važne predispozicije za pripremu takvoga udžbenika.

Srbohrvatska vadnica za osnovne škole sastoji se od sto lekcija. U svim lekcijama nalaze se književni tekstovi hrvatskih, bosansko-hercegovačkih, slovenskih i srpskih autora. Ako istaknem nekoliko autora i njihovih djela koja možemo pronaći u 5 vježbenica Mile Vlašić Gvozdić: Zvonimir Golob (*Kako se piše pjesma o domovini*), Antun Branko Šimić (*Opomena, Hercegovina*), pa zatim prozna djela autorica kao što su Ela Peroci (*Suncu idem u susret*, u prijevodu Mile Vlašić Gvozdić), Zofka Kvedrova Demetrović (ulomci iz knjige *Vladka, Mitka, Mirica*, u prijevodu Mile Vlašić Gvozdić), ulomci iz radova Branislava Nušića (*Sunce, zemlja i mesec*), Arsena Diklića (*Ne okreni se, sine*), Milenka Ratković (*Probudena plemenitost*), Antuna Gustava Matoša (*Djevojčici mjesto igračke*), Dositeja Obradovića (*Uzmi svoju torbu, pa idi*) itd. U čitankama se nalaze i narodne pjesme iz Kosovskog ciklusa, Hasanaginica i narodne pripovijetke. Učenici uz svako pročitano djelo razgovaraju pomoću pitanja iz udžbenika. Pročitaju kratak životopis autorice odnosno autora i odgovore na pitanja vezana uz pročitani tekst. Događaje iz teksta onda prenose na svoj život. Primjer lekcije prikazuju slike 1 i 2.

PUTUJUCI SLAVONIJOM

Ěvo me òpět vòzĩ vlâk
 Kròz mäggle zàvičājnē râvni.
 Svíčē. Sa nòvĩm jednĩm dânom
 Búdē se nēkĩ dâvnĩ.

Pâlicòm pòzdravlĵâ me pàstĩr,
 I ĵâ mu òdzdrâv mâšē.
 Kâko je srâslo mòje sŕce
 S tĩm pòljima i šâšē!

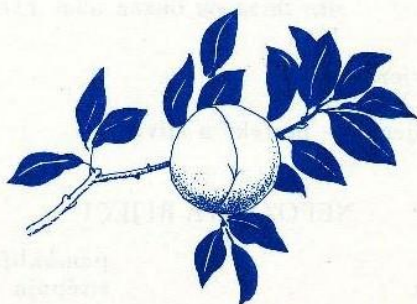
Pròmâtrâm gâñũt (věc je ĵēsēn)
 Dâlekē razlivenē vòde.
 Svâkĩ putěljak tũ me mâmĩ,
 »Sĩdĩ!« klēpēcũ róde.

JESENJE JUTRO

OBUKOH SE.
 PRÓZORU PRIĐOH
 A VANI: JESEN.
 MOJ PRIJATELJ UĐE Ů MOKROM KAPUTU
 I CIJELU MI SOBU NAMIRIŠE KIŠOM.
 NE VELI MI: ZDRAVO!
 SJEDNE.
 ZANESEN
 IZUSTI: »JESEN«.

TA RIJEČ JE BILA TAKO SVJEŽA
 KO NÂRANČA NA GRANI
 NAKON KIŠE.

DOBRISA CESARIĆ

Slika 1: Prvi dio lekcije 95. iz udžbenika M. Vlašić Gvozdić (1971)

DOBRISA CESARIĆ (1902)
HRVATSKA — Slavonska Požega

Zauzima posebno mjesto u hrvatskoj književnosti. Član je Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Godine 1965. dobio je Nazorevu nagradu za književno djelo. Hrvatsku je liriku osvježio novim motivima. Njegove su pjesme mirne, jednostavne i muzikalne. Objavio je više knjiga pjesama: *Lirika*, *Spasena svjetla*, *Pjesme*, *Osvijetljeni put*, *Goli časovi* i dr. Prevodi njemačke i ruske pjesnike. I njegove su pjesme prevedene na mnoge evropske jezike.

— RAZGOVOR —

Osnovna je misao u pjesmi »Putujući Slavonijom« ljubav prema zavičaju. Nadite slike u kojima pjesnik to izražava.

Koja vam se slika čini najljepša?

Razradite slike svojim riječima. Da vam pomognemo: Pjesnik putuje svojim zavičajem. Pastir ga pozdravlja...

Koje pojedinosti opaža pjesnik u svom rodnom kraju?

Objasnite:

Svaki puteljak tu me mami,

»Sidi«! klepeću rode.

Što je nadahnulo pjesnika da spjeva ovu toplu pjesmu »Jesenje jutro«.

Prikažite pjesmu u slikama.

Koja vam se slika čini najljepša?

Pjesnik uspoređuje riječ »jesen« s narančom na grani. U čemu je ljepota te usporedbe?

ZADACI

1. Pročitajte u sebi pjesme.
2. Izgovarajte stihove tiho, više šapćući.
3. Evo zašto ja volim svoj zavičaj...
4. I mene može razveseliti topla jesenja kiša...
5. Naučite jednu pjesmu napamet. Koju ćeš pjesmu lakše naučiti, što ti misliš, tu izaberi.

NEPOZNATE RIJEČI

šiš — močvirsko rastlinje
zavičaj — rojstni kraj
sići — izstopiti

puteljak — stezica, potka
roda — štoklja
klepetati — klopotati

Kao što vidimo na slikama 1 i 2, lekcija se sastoji od pjesme, kratke biografije autora pjesme, pitanja koja potiču razgovor i objašnjenja nepoznatih riječi. S obzirom na to da je didaktički materijal nazvan „vježbenicom“ a ne „čitankom“, u udžbeniku nedostaju vježbe za razvijanje gramatičke kompetencije. Taj nedostatak će biti još očitiji kad didaktične materijale Mile Vlašić Gvozdić usporedimo s materijalima Janka Jurančiča.

2.2.2. JANKO JURANČIČ: SRBSKO IN HRVATSKO BERILO ZA OSNOVNE ŠOLE

Ne samo Mila Vlašić Gvozdić, pripremom didaktičkih materijala, prije svega čitanka, bavio se i Janko Jurančič, slovenski lingvist i akademik, tadašnji profesor hrvatskog i srpskog jezika na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani. Kratko ću predstaviti njegovo *Srbsko in hrvatsko berilo za osnovne šole* (1969).

Kao vježbenice Mile Vlašić Gvozdić i čitanka Janka Jurančiča sastavljena je na sličan način. Čitanka se sastoji od lekcija u kojima se nalaze ulomci različitih djela različitih jugoslavenskih pisaca te narodnih pripovjedaka odnosno pjesama. Tako u knjizi možemo naći tekstove Jovana Jovanovića Zmaja, Dragiše Kašikovića, Grigora Viteza, Dragutina Tadijanovića, Josipa Kozaraca, Milana Žeželja, Rodoljuba Čolakovića, Branka Radičevića, Gustava Krkleca, Dobriše Cesarića, Đure Jakšića, Vjeka Afrića, Petra Kočića, Ivana Lepušića, Milovana Danoljića, Dositeja Obradovića, Dragutina Domjanića, Draga Gervaisa, Antuna Baraca, Vesne Parun, Ljubomira Nenadovića, Jovana Dučića, Vladimira Nazora, Vuka Vrčevića, Veljka Petrovića, Janka Veselinovića, Branka Ćopića, Ive Andrića, Petra Petrovića Njegoša, Branislava Nušića, Vuka Stefanovića Karadžića, Jura Kaštelana, Desanke Maksimović, Miroslava Krleže i ostalih više ili manje poznatih jugoslavenskih pisaca.

Što se tiče strukture lekcija, u njima se ne nalaze isključivo tekstovi, već i kraće biografije autora ulomka, osnovne informacije o njegovom životu, obrazovanju i stvaralaštvu. Kako bi učenici uz književnost također učili gramatiku i leksik, na kraju ulomaka ili pjesama nalazi se kraći rječnik nepoznatih riječi te gramatičko objašnjenje npr. određenog padeža koji se javlja u pročitanoj tekstu. Učenici pomoću *Srbskog in hrvatskog berila za osnovno šolo* upoznaju južnoslavensku književnost, ne samo autore već i poznate narodne pripovijetke, anegdote i pjesme kao što su *Alipašina naredba* (anegdota), *Marko Kraljević i brat mu Andrijaš*

(narodna pjesma), *Kosovka djevojka* (narodna pjesma), *Hasanaginica* (narodna pjesma), *Sedam prutova* (narodna priča), *Smrt Majke Jugovića* (narodna pjesma) i sl. Uz tekstove učenici upoznaju i povijest odnosno prošlost područja nekadašnje Jugoslavije o kojoj govore mnoga djela.

Neke od pjesama pisane su na ćirilici kako bi učenici vježbali čitanje novo naučenog pisma. Na kraju udžbenika nalazi se rječnik gdje su učenicima objašnjene sve nove riječi koje se nalaze u tekstovima. Kako jedan veliki dio novih riječi predstavljaju turcizmi, na kraju nekih ulomaka nalazi se i kraći rječnik turcizama. Osim rječnika, na kraju možemo naći i popis gramatičkih tema koje su prikazane u udžbeniku: iz fonetike podjela glasova, nepostojano *a*, alternacije jata, samoglasnici *u*, *o* prema slovenskom *o*, *ou* i *u*, suglasnici *č* i *ć*, *dž* i *đ*, latinica, jotacija, promjena suglasnika *k*, *g*, *h*, jednačenje po zvučnosti, jednačenje po mjestu tvorbe i ćirilica; iz pravopisa: rastavljanje na kraju reda i pisanje zareza; iz dijalektologije: kajkavsko i čakavsko narječje na primjeru pjesama *Jačmen*, *Ciklame* (Dragutin Domjanić) i *Mi smo ustali* (Drago Gervais); iz morfologije: promjena imenica ženskog roda na *-a*, promjena imenica muškog roda, promjena imenica srednjeg roda, promjena imenica ženskog roda na suglasnik, peti padež (vokativ) jednine, drugi padež množine, sedmi padež jednine, promjena pridjeva, gradacija, služba pridjeva, glavni brojevi, brojne imenice i pridjevi, brojevi 1–5 i imenice, sadašnje vrijeme, prošlo vrijeme, buduće i buduće svršeno vrijeme, svršeno prošlo vrijeme, nesvršeno prošlo vrijeme. Uz djelo Branislava Nušića s naslovom *Tri djela* autor objašnjava upravni i neupravni govor i uz *Hasanaginicu* već spomenute turske tuđice, odnosno turcizme. Što se tiče slikovnog materijala, tekstovi su opremljeni i crno-bijelim slikama nekih od autora. Na slici 3 prikazan je primjer lekcije iz udžbenika Janka Jurančića koju uvodi pjesma, nakon toga stoji kratka biografija autora pjesme i na kraju fonetske posebnosti hrvatskih ili srpskih vokala.

JESEN

Dobriša Cesarić

Ōna je tū. U tūzi kišē
Po poljānama tiho hōdā
I kūdā stižē, ūvīs dīžē
Usplāhirena jāta rōdā.

Poláko pēnjē se u bŕda,
A kūdā prōdē, njézin pūt
Od ōtpalōg je lišća žūt
I ū dōl njíme idū kŕda.

U jēzero unēsē nēmīr
I nē vidiš mu vīše dnā,
A mēdvjed, kōga pūtem srētnē,
Odjēdnōm zažēlī se snā.

A kāda livadama dūnē
Njēn vjētar, ūzbūnē se trāvke.
U stŕništima tūžno šūštī:
Tō pōlja slūtē snijeg i čāvke.

Nā cesti ūvelī se list
Ū čudu dīgō: glē, jā skāčēm!
A čōvjek kōjī hōdā drūmom
zagŕŕuo se ogrtāčem.

Dobriša Cesarić (1902), rodom iz Slavonske Požege, proveo je djetinjstvo u Osijeku, gdje je i polazio osnovnu školu te nižu gimnaziju. Maturirao je u Zagrebu. Tu je zatim slušao predavanja na Filozofskom fakultetu. Više godina bio je bibliotekar Škole narodnog zdravlja u Zagrebu. Objavio je nekoliko zbirki lirskih pesama, često sa socijalnim motivima. Prevodi sa ruskoga i nemačkog jezika.

Samoglasnici u, o prema slov. **o, ou (ol), -u (-l)**

Kao što u mnogim drugim sastavcima tako ste i u pesmi Jesen primetili da ima hrvatski ili srpski jezik isto onako pet samoglasnika (sín, pēt, māti, nōga, ūho) kao što slov. jezik (sin, pet, mati, noga, uhó), ali ujedno ste mogli opaziti da se ti samoglasnici u obadva jezika ipak ne slažu potpuno. O odnosu shrv. **a** prema slov. **e** poluglasno (lōvac — lovec); ili shrv. **ije** odn. **je** prema slov. **e** (cvijet, cvjētnī — cvet, cvetni) govorili smo na drugom mestu. Za glas **i** ne možemo reći da ima nekih većih razlika. Ali su zato osetna razmimoilaženja u glasu **u** odn. **o**.

3. SRPSKOHRVATSKI JEZIK U OSNOVNIM ŠKOLAMA NAKON RASPADA SOCIALISTIČKE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE

Nakon proglašene samostalnosti Republike Slovenije slovenski je jezik dobio status službenog jezika i srpskohrvatski je brzo nestao iz značajnijih područja, kao što su zakonodavstvo, politika, diplomacija, vojska i škola. (Požgaj Hadži et al., 2013). Prema Požgaj Hadži i Balažić Bulc (2005), srpskohrvatski je kao jezik agresorske vojske dobio negativnu konotaciju, pa su čak i stanovnici Republike Slovenije kojima je srpskohrvatski inače bio prvi jezik u javnoj komunikaciji počeli koristiti slovenski jezik. Stav društva prema jeziku bio je veliki dio rasprava vezanih za srpskohrvatski jezik kao dio obaveznog programa u osnovnim školama. Već u osamdesetim godinama nastavom srpskohrvatskog jezika nisu bili zadovoljni ni učenici, ni roditelji, ni predstavnici Zavoda Republike Slovenije za školstvo i sport. Bili su svjesni da je predmet potrebno preoblikovati, no to se nije dogodilo jer Zavod nije imao konzultanta za srpskohrvatski jezik. Imali su zastarjeli komplet udžbenika Mile Vlašić Gvozdić i učitelje od kojih je samo 46,2 % imalo odgovarajuće obrazovanje. Na položaj srpskohrvatskog jezika je utjecala i nova politička situacija, pa je srpskohrvatski jezik zbog spomenutih razloga u slovenskim osnovnim školama dobio status „neozbiljnog“ predmeta. Zavod RS za školstvo je 1991. predložio ukidanje predmeta u školama. O tom su prijedlogu raspravljale najvažnije slovenske institucije, kao što su Filozofski fakultet Sveučilišta u Ljubljani, Slovenska akademija znanosti i umjetnosti, Slavističko društvo Slovenije i druge institucije, lingvisti i drugi stručnjaci te slovenska javnost. Rasprave koje su se pojavile i u časopisima bile su pretjerano emocionalne, ponekad čak nekulturne i uvrjedljive, a prije svega daleko od osnovnog pitanja: Srpskohrvatski kao dio slovenskog osnovnoškolskog nastavnog programa: da ili ne.

Problem se pojavio i u samom jeziku, naime jezik se prilikom raspada SRFJ opet podijelio na četiri različita jezična standarda: hrvatski, srpski, crnogorski i bosanski. Uz taj problem, javljalo se i pitanje koji jezik poučavati, hrvatski ili srpski? Mišljenja su bila različita pa je nakon burnih rasprava predmet u osnovnoj školi ukinut.²

² Više o tome na: http://www.centerslo.net/files/file/ssjlk/41_zbornik%20za%20splet.pdf#page=30.

4. HRVATSKI JEZIK KAO IZBORNI PREDMET U SLOVENSKIM OSNOVNIM ŠKOLAMA

Međutim, situacija se s vremenom smirila. Slovenija je postala dio Europske unije što je podrazumijevalo prihvaćanje svakojakih pa time i pravila europske jezične politike. Prema kriterijima Europske unije višejezičnost je bitan element europske konkurentnosti. Stoga je jedan od njezinih ciljeva da svaki stanovnik EU pored svog materinskog jezika svlada još dva strana jezika (više o tome na stranici http://www.europarl.europa.eu/atyourservice/sl/displayFtu.html?ftuId=FTU_5.13.6.html).

U okviru *Strategije za ekonomsko i socijalno obnavljanje okruženja* odnosno Lisabonske strategije prihvaćene u Lisabonu u ožujku 2000. kao jedan od ciljeva djelovanja Europske unije 2004 – 2006 navodi se i učenje jezika te promicanje jezične raznolikosti. Pri tome važnu ulogu u međugraničnoj suradnji predstavlja učenje susjednih jezika.³

Prema podacima koje navode Vesna Požgaj Hadži et al. (2013) hrvatski jezik ima od 2000., kada je potvrđen nastavni plan, u slovenskim osnovnim školama status izbornog predmeta. Nastava se prema podacima na početku izvodi u 13 osnovnih škola i pohađa ju 172 učenika. Mogućnost izbora hrvatskog jezika nudi se u višim razredima devetogodišnje osnovne škole, tj. u 7., 8. i/ili 9. razredu. Nastava hrvatskog jezika kao izbornog predmeta svoja ishodišta nalazi u kontrastivnoj lingvistici i teoriji jezičnih kontakata i uspostavlja odnose s više drugih predmeta: slovenskim jezikom, stranim jezicima, glazbom, umjetnošću, poviješću, geografijom i ostalim izbornim predmetima. Ako učenik već ima jezično predznanje, učenjem hrvatskoga može početi i u 8. ili 9. razredu. No u pravilu nastava ipak traje tri godine, 2 sata tjedno, dakle ukupno 204 sata. Nastava se sastoji od gramatike (funkcionalno i socijalno raslojavanje, upoznavanje narječja, jezici u kontaktu, glasovni sustav, glasovne promjene, prozodijski sustav, morfologija, sintaksa i tekstna lingvistika), leksikologije, ortoepije, pravopisa i stilistike. Detaljnije o tome kasnije.

Prema Požgaj Hadži i Benjak (2012), jedan od glavnih ciljeva učenja hrvatskoga kao izbornog predmeta jest sposobnost komunikacije na hrvatskome jeziku u različite svrhe te sposobnost raspravljanja o različitim temama u različitim situacijama. To znači da je cilj nastave razvijanje komunikacijske kompetencije kod učenika, kako u privatnoj tako i u javnoj komunikaciji. Prema nastavnom planu, učenici tako na kraju obrazovanja posjeduju jezične

³ Više o tome na public.mzos.hr/fgs.axd?id=10091.

kompetencije (poznavanje jezičnih pravila), sociolingvističke i strategijske kompetencije. Dakle, oni tijekom nastave steknu osnovno jezično znanje i sposobnost za upotrebu tog znanja, znanje o hrvatskoj književnoj kulturi i kulturnoj baštini, upoznaju glavne značajke hrvatskog jezika, mogu usporediti sustav hrvatskog jezika sa slovenskim i oblikuju svijest o prednostima višekulturnog odnosno višejezičnog društva.

Nastavni program za hrvatski kao izborni predmet⁴ temelji se na komunikacijsko-kontrastivnome pristupu. Svaki dio programa sadrži različite jezične djelatnosti (slušanje/gledanje/govorenje, čitanje, pisanje) i razvijanje komunikacijske kompetencije. U nastavku ću ukratko predstaviti program za 7., 8. i 9. razred.

7. razred

Na području jezične djelatnosti razvija se svih pet kompetencija: slušanje/gledanje, govorenje, čitanje, pisanje i prevođenje. Slušanje/gledanje razvija se pomoću prirodnih i konstruiranih govornih oblika. Prirodni govorni oblici zastupljeni se u različitim tipovima govora kao dijalog, monolog i polilog, a konstruirani govorni uzorci javljaju se kao zasićeni tekstovi, brojalice, pitalice, poslovice i stihovi, ali se tu podrazumijeva i usvajanje glasova i prozodijskog sustava hrvatskog jezika. U govoru usvajaju se osnovni kontaktni govorni činovi, učenici nauče pozdravljanje, obraćanje, zahvaljivanje i slično, zatim se usvajaju različite vrste čitanja, obavijesna i normativna vrsta teksta, različite vrste pisanja, od prepisivanja do samostalnog pisanja različitih tekstova te prevođenje riječi, spojeva riječi i rečenica.

Na razini komunikacijske kompetencije usvaja se gramatika. U 7. razredu počevši s upoznavanjem funkcionalnih stilova jezika, hrvatskih narječja i kontrasta između slovenskoga i hrvatskog jezika. Na području fonetike i fonologije učenici upoznaju glasovni sustav hrvatskog i slovenskog jezika i pri tome promatraju razlike i sličnosti sa slovenskim. Nauče glasovne promjene do kojih dolazi pri promjeni oblika riječi i prozodijski sustav. Poznavanje prozodijskog sustava značajno utječe na poboljšanje govora učenika koji sad zna gdje se u riječima nalazi mjesto naglaska, koje su riječi naglašene a koje nenaglašene i dužinu. Na morfološkoj razini učenici sedmog razreda upoznaju vrste riječi: imenice, padeže, pridjeve, zamjenice, brojeve i glagolske oblike. U tematskome sklopu Sintaksa i lingvistika teksta uči

⁴ Nastavni plan objavljen je na stranicama Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta RS http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_izbirni/Hrvascina_i_zbirni.pdf.

se o riječi u rečenici, o spojevima riječi, rečenici i iskazu. Spominju se različite vrste rečenice, njezino gramatičko ustrojstvo, osnovna pravila automatiziranog reda riječi i vrste teksta. Od učenika se traže i osnovna znanja leksikologije, pravogovora, pravopisa i stilistike.

Ukratko, nakon završenog 7. razreda od učenika se očekuje ograničeno razumijevanje i analiza govornih oblika te posebno oblikovanih govornih oblika, prepoznavanje glavnih razlika između slovenskog i hrvatskog fonetskog i prozodijskog sustava, razumijevanje i uporaba osnovnih formalnih izraza, ograničeno razumijevanje i analiza kraćih obavijesnih i normativnih tekstova, poznavanje i uporaba različitih vrsta čitanja, poznavanje i uporaba različitih vrsta receptivno-reproduktivnog i polu-produktivnog pisanja, sposobnost prevođenja pojedinih riječi, sintagmi i rečenica, razlikovanje i analiza različitih funkcionalnih i socijalnih stilova, poznavanje najosnovnijih karakteristika hrvatskih narječja, razlika između hrvatskog i slovenskog općenito, sposobnost pravilnog izgovora i pisanja glasova hrvatskog jezika, sposobnost pronalaženja mjesta naglaska, poznavanje osnovnih glasovnih promjena, analiza glasovnih promjena i usporedba sa slovenskima, poznavanje morfoloških karakteristika različitih vrsta riječi, sposobnost stupnjevanja pridjeva, poznavanje brojeva, osnovnih glagolskih vremena, razlika između hrvatskih i slovenskih glagolskih oblika, poznavanje samostalnih rečeničnih članova i pravila reda riječi, uporaba različitih glagolskih načina, predviđenog leksika, poznavanje odnosa među riječima, analiza i procjena tih odnosa, poznavanje i uporaba grafemskog sustava, osnove pravopisa te analiza i stilistička procjena funkcionalnih i socijalnih stilova.

8. razred

U 8. razredu nastavlja se poučavanje svih spomenutih jezičnih razina, no ovaj put na nekoliko višoj razini. Učenici usvajaju prozodijski sustav hrvatskog jezika, razvijaju kulturu slušanja i gledanja tekstova, nauče analizirati tekstove, razvijaju sluh za poetski jezik i sluh za govoreni jezik (u prirodnim i u konstruiranim oblicima). Učenici 8. razreda na nastavi hrvatskog kao izbornog predmeta usvajaju neposredne i ekspresivne govorne činiove kao što su molba, prijedlog, savjet, zahvala i slično, izražavanje radosti, interesa, začuđenosti i iznenađenja, zadovoljstva, žalosti, uzbuđenja, sreće. Što se tiče čitanja, razvija se sposobnost razumijevanja testova različitih funkcijskih i socijalnih vrsta i sposobnost različitih vrsta čitanja – selektivno, kreativno, kritično, vertikalno, brzo, sporo, čitanje s komentiranjem, čitanje i zapisivanje primjedbi. Na području pisanja, u 8. razredu razvijaju se produktivne vrste pisanja – pisanje

pisma, savjeta, molbe, poruke, zahvale, reklame, telegrama, opisivanje, pripovijedanje i sažimanje tekstova. Pomoću diktata učenici razvijaju gramatičko-pravopisnu pismenost. Pomalo se bave i prevođenjem kraćih sintagmi, rečenica i kraćih tekstova. Na području fonetike i fonologije usvajaju njima teže osvojive glasove (*e, o, slogotvorno r, v, l, lj, n, nj, č, ć, dž, đ*, alternacije *ije/je/e/i*), glasovne promjene i prozodijski sustav. Što se tiče morfologije i sintakse, u 8. razredu učenici se upoznaju s prijedlozima, aoristom, vrstama riječi općenito, glagolskim oblicima kao što su participi, kondicional, imperativ. Analizira se struktura rečenice, red riječi i tekst općenito (struktura teksta, organizacija teksta, vrste tekstova).

9. razred

U 9. razredu učenici na području jezične djelatnosti razvijaju kulturu slušanja i gledanja različitih tekstova: komunikativnih, obavijesnih, publicističkih i književno-umjetničkih. Uz to dolazi i analiza tekstova. Usvajaju vrijednosti govorenog jezika, govorne činove kao što su reportaža, objašnjenje, dokaz, tvrdnja, izjava, poruka i slično. Što se tiče čitanja, razvija se sposobnost prihvatanja i razumijevanja tekstova različitih socijalnih i funkcijskih vrsta, sposobnost različitih načina čitanja i interpretacija pročitano. Oni uče kako pisati, uče produktivne vrste pisanja i pišu „gramatički“ diktat. Bave se i prevođenjem; prevode rečenice, kraće tekstove i različite vrste pisanih tekstova. Na području komunikacijske kompetencije u posljednjoj godini nastave hrvatskog kao izbornog predmeta učenici se opet bave fonetikom – ovaj put upoznaju se s „kritičnim“ mjestima (glasovi *č, ć, dž, đ*, alternacije *ije/je/e/i*), greškama koje se najčešće pojavljuju, pogotovo uz ta „kritična“ mjesta i prozodijski sustav, gdje se analizira razlika između prozodijskog sustava i govora u praksi. Nova znanja, koja učenici usvajaju na nastavi hrvatskog kao izbornog na području morfologije su poznavanje morfoloških posebnosti, gramatička sinonimija, glagolski oblici koje slovenski jezik ne poznaje, a to su aorist, imperfekt, futur II. i kondicional II. U sintaksi oni će naučiti koristiti zavisno složene rečenice, rečenice bez veznika, kompleksna sintaktička rješenja, interpunkciju i njezinu uporabu, „kritična“ mjesta automatiziranog reda riječi i vrste tekstova. Uz svaku temu učenici usvajaju i novi leksik, jednakozvučnost (hrvatski-slovenski), vlastita imena, upoznaju se s rječnicima i razvojem hrvatskog jezika, ukratko se predstavi hrvatska ortoepska norma te se primjenjuju vrijednosti govorenog jezika. Vježba se pravopis obilježenih riječi, uporaba zareza u zavisnosloženim i nezavisnosloženim rečenicama, pisanje stranih i složenih riječi. I za kraj još nešto o stilistici. Što se tiče stilistike, razmotre se

stilističke karakteristike govorenog jezika te publicističke, književne, administrativno-poslovne i znanstvene vrste, stilističke karakteristike različitih vrsta govornih činova i pisanih tekstova te stilemi, povezani s lingvističkim temama koje se nalaze u programu za 9. razred.

U nastavnom planu navode se i didaktičke preporuke za nastavu te osnovni principi nastavnoga plana, kao što su pluralizam metoda poučavanja, utemeljenost na suvremenim didaktičnim sustavima, utemeljenost na komunikacijsko-kontrastivnom modelu nastave, uporaba različitih vrsta medija kao što su časopisi, revije, televizija, radio, kompjuteri, audio- i videokasete te kazalište. Tijekom nastave moraju se koristiti različite vrste tekstova: informativni, publicistički (za mlade), književno-umjetnički (pjesme, priče, omladinska književnost i strip). Preporučuje se uporaba onih metoda učenja koje potiču i razvijaju samostalno govoreno i pismeno stvaralaštvo, učenje-sudjelovanje (učenik i učitelj, učenik i učenik, učenik i roditelji), individualno učenje, učenje u parovima i učenje u skupinama. Tijekom nastave hrvatskog kao izbornog predmeta izvode se usmene i pismene vježbe, koje potiču razvoj onih sposobnosti i znanja, koji su presudni za komunikaciju. Jezični dio nastave trebao bi sadržavati vježbe iz fonetskog, morfološkog i semantičkog područja. Lekcija ponavljanja naučenog organizirana je kao samostalni rad učenika za analizu, sintezu, generalizaciju, klasifikaciju i usporedbu naučenog. Krajem svake godine izvodi se sistematično ponavljanje svega što se tiče jezične djelatnosti i komunikacijske kompetencije. Provjeravanje znanja izvodi se ili usmeno ili pismeno, no ocjenjivanje se izvodi na osnovu pismenih i usmenih odgovora učenika i aktivnosti tijekom nastave.

Što se tiče sadržaja programa, poglavlja su oblikovana prema psihološkim, kulturnim i lingvističkim kriterijima. Učenici obogate svoj leksik, od općeg pa do nešto stručnijeg. Leksik obuhvaća svakidašnje situacije i različite kulturne sadržaje, otvorene teme koje se međusobno prepliću i dopunjuju. Spominju se dva kriterija, presudna za izbor leksika, a to su kognitivni i emotivni razvoj učenika i poticanje jezične djelatnosti učenika.

Konkretnije, teme su sljedeće:

7. razred: predstavljanje sebe i drugih, uža i šira okolina, slobodno vrijeme, kupovanje i prodavanje, jela i pića i javne službe.

8. razred: putovanje, posao, flora i fauna, ekologija, strani jezici, susret s knjigama.

9. razred: Život u višejezičnoj i višekulturnoj zajednici, život u demokračičnom druřtvu, izabrane aktualne druřtvene teme, hrvatski praznici, blagdani i hrvatska tradicija i na kraju još geografske, povijesne i kulturne karakteristike Hrvatske.

5. ISTRAŽIVANJE

Budući da su se nakon raspada zajedničke države dogodile velike promjene i u samom statusu pojedinih jezika koje su se, kao što je već spomenuto u prethodnim poglavljima, odrazile i u osnovnoškolskom predmetu Srpskohrvatski, odnosno Hrvatski jezik, u istraživanju sam pokušala te promjene analizirati na konkretnim primjerima. Istraživala sam nastavu srpskohrvatskog i hrvatskog jezika pomoću učiteljica koje izvode odnosno su izvodile nastavu tih jezika. Što se tiče rezultata istraživanja nastave srpskohrvatskog, prije početka nisam imala nikakva očekivanja, dok sam kod istraživanja nastave hrvatskog jezika očekivala, da među učenicima ima više interesa te da postoje didaktički materijali pomoću kojih učitelji pripremaju nastavu.

Kao što sam već spomenula u uvodu, praktični dio donosi praktična iskustva učiteljica, ali i jedne učenice koja je pohađala Hrvatski kao izborni predmet do kojih sam došla vlastitim istraživanjem. Škole koje na popisu izbornih predmeta imaju i hrvatski jezik kao izborni predmet pronašla sam pretraživanjem Interneta, no isto tako pomoću Interneta prikupila sam kontakte učitelja iz različitih slovenskih osnovnih škola. Na žalost se na moju molbu poslanu putem e-pošte nije pozitivno odazvalo puno učitelja: od šest učitelja na moju su e-poruku odgovorili svi, no samo su četiri pristala na intervju. Kod nekih je razlog protiv sudjelovanja jednostavno bio nedostatak vremena, kod drugih nemogućnost davanja informacija (razlog za to je u većini primjera prenizak stupanj interesa za taj izborni predmet, koji je zbog toga bio otkazan odnosno uklonjen s popisa).

U nastavku sam, koristeći metodu studije primjera, odabrala dvije škole: Osnovnu školu dr. Francea Prešerna u Ribnici i Osnovnu školu Zbora odposlancev u Kočevju. Osnovna škola dr. Francea Prešerna u Ribnici je škola koju sam i sama pohađala, dok su Osnovnu školu Zbora odposlancev pohađali moji vršnjaci i prijatelji iz gimnazije pa sam pomoću poznanstva lakše došla u kontakt s učiteljicama. Te dvije škole razlikuju se prije svega po okruženju u kojemu se nalaze. Naime, kako u Kočevju ima veliki broj doseljenika iz Hrvatske, Srbije i Bosne i Hercegovine, očekivala sam, da će interes za nastavu hrvatskog jezika biti mnogo veći, da će učenici imati želju učiti jezik svojih roditelja, odnosno jezik sličan jeziku roditelja. U Ribnici je broj doseljenika dosta manji pa zbog toga nisam ni očekivala da će biti govor o hrvatskom jeziku kao izbornom predmetu.

Ni za jedan (predmet Srpskohrvatski jezik) ni za drugi (predmet Hrvatski jezik) nije bilo lako pronaći učitelje, za Hrvatski jezik iz gore spomenutih razloga, a za Srpskohrvatski jezik prije svega zato što je većina učitelja koji su poučavali taj predmet dolazila ili iz Hrvatske ili iz

Srbije, pa su se tamo nakon raspada bivše države i vratili. No, unatoč svemu, uspjela sam doći u kontakt s nekoliko učiteljica, koje su mi pružile informacije pomoću kojih sam došla do rezultata koje prikazujem u nastavku.

Podatke o nastavi srpskohrvatskoga, odnosno hrvatskoga jezika u školama nekad i danas prikupljala sam metodologijom intervjua. To znači da su učiteljice u intervjuima preko e-pošte ili preko telefonskog razgovora odgovarale na pitanja:

1. Gdje i kad ste poučavali/poučavate srpskohrvatski/hrvatski jezik?
2. Koje didaktičke materijale ste koristili za pripremu nastave?
3. Gdje ste stekli potrebno znanje za predavanje predmeta?
4. Koje su bile poteškoće učenika pri učenju i koje su stvari najbrže usvojili?
5. Koji su razlozi za mali broj učenika prijavljenih na izborni predmet hrvatski jezik?

U istraživanju sudjelovale su četiri učiteljice: učiteljica slovenskog jezika koja je opisala situaciju u školama nakon raspada SFRJ i uputila me dalje dvjema učiteljicama koje su poučavale srpskohrvatski jezik te jedna učiteljica srpskohrvatskog (nekad) i hrvatskog jezika (danas), koje su iscrpno odgovorile na postavljena pitanja tako o situaciji u prošlosti i nastavi srpskohrvatskog jezika kako i o nastavi hrvatskoga jezika kao izbornog predmeta danas. Detaljno su opisale pripreme i izvođenja nastave hrvatskog jezika te probleme koji prate izvođenje toga predmeta.

5.1. SRPSKOHRVATSKI U PRAKSI

Posljednja godina izvođenja nastave srpskohrvatskog jezika bila je 1991./1992., ali su na nekim osnovnim školama nastavu srpskohrvatskog jezika prestali izvoditi i ranije.

5.1.1. SRPSKOHRVATSKI U OSNOVNOJ ŠKOLI DR. FRANCEA PREŠERNA U RIBNICI

U Osnovnoj školi dr. Francea Prešerna u Ribnici, koju sam i sama pohađala, do osamostaljenja Slovenije srpskohrvatski jezik je predavala učiteljica koja se 1991. godine

vratila u Srbiju. Budući da su nastavu planirali izvoditi još godinu dana, vodstvo škole je odredilo da će nastavu izvoditi dvije učiteljice slovenskog jezika. One su znanje srpskohrvatskog jezika stekle na dodatnome lektoratu za vrijeme studija slovenskog jezika, ali nisu imale iskustvo što se tiče poučavanja srpskohrvatskog jezika i trebale su se snaći same. U školskoj godini 1991./1992. nastava srpskohrvatskog se (kao i do tada) izvodila samo u petom razredu, sat ili dva tjedno. Što se tiče didaktičkih materijala, učiteljice spominju udžbenik Janka Jurančiča koji je detaljnije opisan u teorijskom dijelu.

Udžbenici su bili u vlasti škole, u učionicama, i učenici nisu imali drugih materijala osim bilježnice u koju su tijekom nastave bilježili sve važnije informacije. Nastava je počela s osnovnim rečenicama kao što su „*Gde ti je kuća? Gde ti je dom?*“. Učiteljice su predavale osnove gramatike, prije svega padeže. Ono što su učenici najviše voljeli, što im je bilo najzanimljivije, je, prema riječima učiteljica, bila ćirilica. Ćirilicu su usvajali tijekom cijele školske godine, slovo po slovo, riječ po riječ. Znanje pisma se često provjeravalo diktatom. U udžbeniku nalazili su se različiti tekstovi koji su bili osnova za diktate a i osnova za govorne nastupe koje su učenici pripremali. Tekstovi su govorili o glavnim gradovima republika: o Ljubljani, Zagrebu, Beogradu, Skopju i Sarajevu, o njihovim znamenitostima, o stanovništvu itd. Tako su pored jezika učenici učili i o kulturi bivše države. Govorni nastupi nisu bili zahtjevniji, dovoljno je bilo, ako su učenici predstavili nekoliko osnovnih podataka. No ono, što većina učenika pa i učiteljice još danas pamte je književnost s kojom su se upoznawali na satima srpskohrvatskog jezika. Zajedno s nastavnicom, učenici su čitali o životu i djelima poznatih jugoslavenskih književnika kao što su Vuk Stefanović Karadžić, Ivo Andrić, Branko Ćopić i Desanka Maksimović. Učenici su često čitali pjesme, posebno pjesme spomenutih autora i narodne pjesme. Neke od njih trebali su naučiti napamet i recitirati ih u školi na nastavi. Pjesme su često bile i glavna tema diktata i sredstvo za učenje i ponavljanje ćirilice, njih su učenici prepisivali s latinice na ćirilično pismo i obrnuto. Učenje ćiriličnih slova učenicima je bilo teško, ali zanimljivo pa su stoga pismo brzo naučili.

5.1.2. SRPSKOHRVATSKI U OSNOVNOJ ŠKOLI ZBORA ODPOSLANCEV U KOČEVJU

Učiteljica s kojom sam razgovarala hrvatski odnosno srpski jezik počela je poučavati na početku svoje pedagoške karijere, tj. prije dobrih trideset godina. Nekoliko godina su u školi

poučavali srpskohrvatski odnosno hrvatskosrpski jezik, što je tada bio i naziv predmeta. Taj predmet bio je dio nastavnog programa u posljednje dvije godine osnovnoškolskog obrazovanja, tj. u 7. i 8. razredu. Učiteljica je tada koristila udžbenik Mile Vlašić Gvozdić. Što se tiče razine znanja, nastava je bila prilagođena učenicima, bila je zanimljiva, pa su sudjelovanjem više–manje dobivali i dobre ocjene. Predmet svakako nije bio jedan od zahtjevnijih. Najviše su se bavili pisanjem i čitanjem ćirilice, što su radili postupno: od slova, do riječi i kasnije tekstova. Nastava se na taj način izvodila sve do osamostaljenja države kad je predmet bio ukinut.

5.2. HRVATSKI U PRAKSI

Kao što je već spomenuto, nakon ukidanja predmeta Srpskohrvatski jezik 2000. se u slovensku osnovnu školu uvodi predmet Hrvatski jezik, ali se i kod tog predmeta u praksi javljaju problemi, počevši s problemom s kojim se ponajviše susreću učitelji, a to je nedostatak didaktičkih materijala. Učitelji nemaju ni najosnovniji udžbenik ni bilo koje druge didaktičke materijale, pa se, naravno, moraju snaći sami i nastavu pripremiti pomoću vlastitih materijala ili vježbi koje pronađu npr. na Internetu. Osim toga, prema rezultatima intervjuja, odgovori učiteljica bili su slični, ukratko – nema interesa. Kad kažem da nema interesa ne mislim samo na učenike. Kao što mi je objasnila jedna od učiteljica, problem nije toliko u djeci, oni bi naime odabrali hrvatski kao izborni predmet, problem je u roditeljima koji djeci predlažu drugačiji izbor. Danas hrvatski više nije stigmatiziran zbog političkih ili društvenih razloga kao što je bio još prije desetak godina, pa to u većini primjera i nije problem. Ali, kao svugdje, roditelji svoju djecu već od početka školovanja usmjeravaju u obrazovanje, odnosno znanje koje će im možda jednog dana dobro doći prilikom traženja posla i povećati njihove mogućnosti za zapošljavanje. Tako se često „tjera“ djecu da odaberu jedan od svjetskih jezika, pa onda veliki broj djece kao izborni predmet umjesto hrvatskoga izabere njemački, španjolski ili francuski jezik.

5.2.1. HRVATSKI KAO IZBORNI PREDMET U OSNOVNOJ ŠKOLI ZBORA ODPOSLANCEV U KOČEVJU

Što se tiče nastave hrvatskog jezika kao izbornog predmeta, za osnovnu školu OŠ zbora odposlancev Kočevje intervjuirala sam učiteljicu koja je držala nastavu hrvatskoga i učenicu koja je pohađala nastavu toga predmeta.

Učiteljica je hrvatski jezik kao izborni predmet poučavala u školskim godinama 2006/2007, 2007/2008 i 2008/2009. U prvoj generaciji je nastavu (prva godina, tj. 7. razred) nastavu pohađalo 10 do 15 učenika. U sljedećoj i ujedno posljednjoj generaciji, u 7. razredu je hrvatski kao izborni predmet odabralo oko 26 učenika, godinu kasnije polovica njih, dok su u 9. razredu na nastavi hrvatskog kao izbornog predmeta ostale samo dvije učenice. Kao razloge za sve manji broj učenika učiteljica navodi činjenicu da nastava jezika od učenika traži rad na jeziku, dakle učenje tako u školi kao i samostalno učenje te obavljanje domaćih zadataka, što je bio, prije svega kod dječaka, razlog za odustajanje od predmeta te izbor predmeta, kao što su različiti sadržaji s područja sporta i kuhanje. Zbog premalog broja prijavljenih učenika (3, 4 ili 5) nastava hrvatskog jezika kao izbornog predmeta bila je ukinuta. U školskoj godini 2015/2016 u Osnovnoj školi Zbora odposlancev u Kočevju hrvatski jezik planiraju ponuditi kao izvannastavnu aktivnost.

Što se tiče pripreme na nastavu, učiteljica je nastavu izvodila prema materijalima prof. dr. Vesne Požgaj Hadži. Prije početka poučavanja sudjelovala je i na stručnim usavršavanjima na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani koja su pripremali stručnjaci s područja hrvatskoga kao stranog jezika, npr. Vesna Požgaj Hadži, Mirjana Benjak te lektori Tatjana Balažić Bulc i Antun Pavlin.

Prema riječima učiteljice, skripta *Metodički modeli za hrvatski/srpski jezik u osnovnoj školi* (1992.) zasnovana je na kontrastivnoj metodi poučavanja. Sadrži kvalitetne, zanimljive i zabavne lekcije, kod kojih se zahtjevnost postupno povećava. Učenicima je taj način rada bio zanimljiv i zabavan, prije svega u 7. i 8. razredu, dok su u 8. i 9. razredu uz spomenute materijale dodali i različite članke iz časopisa i Interneta.

Što se tiče poteškoća u učenju hrvatskoga, potvrđuje se konstatacija Požgaj Hadži (2002) da se one javljaju već na području fonetike i fonologije. Učenici teško razlikuju *dž* i *đ*, *č* i *ć*, jer im sve zvuči isto, odnosno slično. Jedna od najteže usvojivih razlika je također izgovor

glasova *nj* i *lj* koji u fonetskom sustavu slovenskog jezika nisu prisutni. Potrebno je i pažljivo usvojiti mjesto naglasaka koje za razliku od slovenskih riječi najčešće dolazi na prvome slogu.

Kod učenika su se naime spomenute pogreške, prema riječima učiteljice, najčešće javljale u izgovoru glasova *ć*, *đ*, *lj*, *nj* i *l*, naglasku kod sličnih riječi, kao što su na primjer *pogledala*, *zaljubila*, *oči*, *pomoć*, *učiti* i sl. Učenici su i općenito imali problema s naglašavanjem te intonacijom u rečenici. Što se tiče pisanja, poteškoće su se javljale pri zapisivanju *ć* i *đ*, razlikovanju *č/ć*, *dž/đ*, *ije/je*. Često su riječi zapisivali prema slovenskom pravopisu, primjerice *odpisani* umjesto *otpisani*, *poljubci* umjesto *poljupci*, *izpit* umjesto *ispit*. Problemi su se javljali i kod pisanja zareza, jer su ga uvijek zapisivali prema slovenskom pravopisu. Rečenice su učenici sastavljali prema slovenskim rečenicama pa je stoga dolazilo do pogrešaka u redu riječi u rečenici, na primjer: *Jedna djevojka je nacrtala... Novi susjedi su se doselili... Ću kad znati?...* Problematici su bili i brojevi te sročnost brojeva s imenicama. Često su umjesto akuzativa kod nijekanja koristili genitiv, npr. *Nisam vidio mame... tate...* Teško su naučili i razumjeli uporabu vokativa i zbog toga je dolazilo do pogrešne uporabe tog padeža. Utjecaj slovenskog jezika bio je očigledan i u formiranju oblika glagola u 3. osobi množine prezenta, javljale su se greške kao što su: *Oni kupiju... uzmeju... odeju* (umjesto *kupe*, *uzmu*, *odu*).

5.2.2. MIŠLJENJE UČENICE

Kao zanimljivost dodajem i mišljenje učenice koja je pohađala nastavu hrvatskog jezika kao izbornog predmeta u Osnovnoj školi zbora odposlancev u Kočevju od školske godine 2006/2007 do školske godine 2008/2009.

Budući da udžbenik ili vježbenica za taj predmet ne postoji, učiteljica je nastavu pripremala pomoću nastavnog plana i na nastavu im donosila didaktičke materijale, prije svega pjesmice, koje su čitali i na njihovoj osnovi učili nove riječi. Počevši s abecedom, u 7. razredu učili su i osnove gramatike: deklinacije imenica, konjugacije glagola. Gramatiku su vježbali čitanjem različitih tekstova. Govor su vježbali dijalozima, koje su kasnije i sami smišljali te ih predstavljali u razredu. Ocjene su dobili pisanjem diktata gdje je najviše pogrešaka bilo kod razlikovanja *č* i *ć*, *dž* i *đ*. Kako kaže učenica, do devetog razreda broj učenika se na žalost smanjio na dva, pa je i nastava pomalo izgubila na zahtjevnosti, ostalo je čitanje, slušanje i ponavljanje do tada naučenog.

6. ZAKLJUČAK

Kao što pokazuju rezultati analize, razlike između teorije i prakse su tako nekad kao i danas velike. Počevši sa srpskohrvatskim, primijetila sam da je na tom području u ono vrijeme što se znanja jezika tiče vladala jedna velika praznina. Učiteljima nakon odluke o uvođenju srpskohrvatskog jezika u nastavu nije bilo jasno kako bi predmet zapravo trebao izgledati, a na žalost nisu imali ni materijale kojima bi si mogli pomoći. Unatoč već postojećim tečajevima, vremena za obrazovanje nije bilo. Kasnije je doduše objavljeno nekoliko udžbenika, no kad god sam razgovarala s nekim od nekadašnjih učenika o razini naučenog, odgovori su više–manje bili negativni. Naime, broj sati koje su tjedno provodili učeći srpskohrvatski jezik nije bio dovoljan da bi učenici usvojili jezik na svim razinama. U brojnim školama je, pogotovo nakon raspada Jugoslavije i povratku mnogih učitelja u svoju domovinu (Hrvatsku ili Srbiju), izvođenje nastave bila čista improvizacija. Kao što smo vidjeli u kratkoj analizi udžbenika Janka Jurančića, didaktički materijal nudi lekcije kako s područja književnosti tako i s područja gramatike, i na taj način učenicima nudi osnovno poznavanje književnosti, gramatike, leksika, međutim zbog brojnih problema u praksi to nije uspijevalo, jer nastava jednostavno nije bila osnovana na detaljnome učenju, već na preglednome upoznavanju s jezikom, pismom i književnošću. Ukratko, što se tiče nastave srpskohrvatskog jezika u osnovnim školama, nakon pročitane literature i mišljenja više različitih učiteljica mogu zaključiti da je poučavanje i stečeno znanje bilo na osnovnoj razini.

U drugom dijelu rada bavila sam se proučavanjem hrvatskog jezika kao izbornog predmeta u osnovnim školama danas. Kao osnova za nastavu danas se koristi nastavni plan Vesne Požgaj Hadži i suradnika (2000) koji učiteljima nudi upute i smjernice za pripremu i izvođenje nastave hrvatskog kao izbornog predmeta u osnovnim školama. Kao što sam već zapisala, primijetila sam da su razlike između teorije i prakse opet velike. S obzirom na to da trenutno ne postoji udžbenik za hrvatski kao izborni predmet, učitelji na različite načine i pomoću različitih (čak nekoliko zastarjelih) didaktičkih materijala pripremaju nastavu. Najveći problem koji se javlja na svakoj školi jest nedostatak interesa, odnosno nedostatak prijavljenih učenika. Razlozi su različiti, od želje za što jednostavnijim izbornim predmeta koji od učenika zahtijevaju što manje napora i uloženog truda pa do statusa hrvatskog jezika kao neperspektivnog. Kako je danas društvo okrenuto budućnosti, razvoju, usvajanju znanja koja će, iako u daljnjoj budućnosti, pomoći u potrazi za što boljim poslom, u fokusu su njemački, francuski, talijanski i španjolski jezik. Unatoč tome što hrvatski jezik u posljednjih nekoliko

godina gubi negativnu konotaciju, koju su tako hrvatski kao i srpski te bosanski jezik dobili nakon osamostaljenja Republike Slovenije, on učenicima ipak nije dovoljno interesantan zbog spomenutih razloga.

Moguće rješenje bilo bi promoviranje predmeta Hrvatski jezik, isticanje prednosti poznavanja jezika kao susjednog jezika kao brzo usvojivog jezika. S obzirom na već spomenuti razlog protiv učenja (neperspektivan jezik), promoviranje jezika trebalo bi prikazivati i dobre i korisne strane poznavanja jezika te mogućnosti zapošljavanja na radnim mjestima koja traže znanje hrvatskog jezika.

7. LITERATURA

Balažic Bulc, Tatjana, 2004: *Jezikovni prenos pri učenju sorodnih jezikov (na primeru slovenščine in srbohrvaščine)*. Jezik in slovstvo 3 – 4. 77–89.

Jurančič, Janko, 1969: *Srbsko in hrvatsko berilo za osnovne šole*. Ljubljana, Mladinska knjiga.

Požgaj Hadži, Vesna, 2002: *Hrvaščina in slovenščina v stiku/Hrvatski i slovenski u kontaktu*. Ljubljana, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Požgaj Hadži, Vesna, Balažic Bulc, Tatjana, Miheljak, Vlado, 2013: Srpskohrvatski jezik iz slovenske perspektive. *Jezik između lingvistike i politike* (ur. V. Požgaj Hadži). Beograd, Biblioteka XX vek.

Požgaj Hadži, Vesna i Balažic Bulc, Tatjana, 2012: Kam je izginila srbohrvaščina? Status jezika nekoč in danes. *Izazovi kontrastivne lingvistike/Izzivi kontrastivnega jezikoslovja* (ur. Vesna Požgaj Hadži i sur.). Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 63–72.

Požgaj Hadži, Vesna i Benjak, Mirjana, 2012: Hrvatski kao izborni predmet u slovenskoj osnovnoj školi. *Izazovi kontrastivne lingvistike/Izzivi kontrastivnega jezikoslovja* (ur. Vesna Požgaj Hadži i sur.). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Požgaj Hadži, Vesna, Benjak, Mirjana, Strsoglavec, Đurđa, Košorok, Olga i Svetina Terčon, Magdalena, 2004: *Učni načrt. Izbirni predmet: program osnovnošolskega izobraževanja. Hrvaščina*. Ljubljana, Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport, Zavod RS za šolstvo. (http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_izbirni/Hrvascina_izbirni.pdf)

Vlašič Gvozdič, Mila, 1971: *Srbo-hrvatska vadnica za osnovne šole: metodične enote 5*. Ljubljana, Mladinska knjiga.

Rakuša, Rudolf, 1919: *Srbohrvaščina*. Učiteljski tovariš, št. 11.

POVZETEK

Diplomsko delo obravnava problematiko predmetov srbohrvaščina in hrvaščina v slovenskih osnovnih šolah. Problem prikažem najprej s teoretičnega zornega kota (učna gradiva, učni načrt, cilji učenja ter razlogi za učenje), potem pa s študijo primera tudi realizacijo predmetov v praksi. Podatki so zbrani s pomočjo metode intervjuja.

Kot prikazujejo rezultatu analize, so razlike med teorijo in prakso tako v preteklosti kot v sedanjosti velike. Začenši s predmetom srbohrvaški jezik sem opazila, da je na tem področju v tistem času vladala praznina. Učiteljem namreč po uvedbi srbohrvaščine v predmetnik ni bilo najbolj jasno, kako naj bi se predmet izvajal, žal pa niso imeli niti gradiva, s katerim bi si lahko pomagali. Kljub vsem takrat obstoječim težajem, časa za izobraževanje ni bilo. Kasneje je bilo sicer objavljenih nekaj učbenikov, pa vendar, ko sem z nekdanjimi učenci govorila o stopnji osvojenega znanja, so bili odgovori bolj ali manj negativni. Število ur, ki so jih tedensko namenili učenju srbohrvaščine, namreč ni bilo dovolj, da bi učenci jezik osvojili na višjih ravneh. V številnih šolah je bila izvedba (še posebej po razpadu nekdanje skupne države, ko so se učitelji srbohrvaščine vrnili v svoje domovine) čista improvizacija. Kot smo videli v kratki analizi učbenika Janka Jurančiča, didaktično gradivo ponuja lekcije tako s področja književnosti kot tudi s področja slovnice ter tako učencem nudi osnovno poznavanje književnosti, slovnice, besedišča. Zaradi številnih težav pa v praksi obravnava vsega tega ni bila uspešna, saj pouk enostavno ni bil osnovan na podrobnem učenju, pač pa na okvirnem spoznavanju jezika, pisave in književnosti. Skratka, kar se tiče pouka srbohrvaščine v osnovnih šolah, lahko po tem, ko sem preučila literaturo in zbrala mnenja različnih učiteljic, sklenem, da je bilo poučevanje pa tudi pridobljeno znanje na osnovni stopnji. V drugem delu diplomske naloge sem se ukvarjala s preučevanjem hrvaškega jezika kot izbirnega predmeta v slovenskih osnovnih šolah danes. Kot osnovo za pripravo programa in pouka učitelji uporabljajo učni načrt Vesne Požgaj Hadži in sodelavcev (2000), ki učiteljem nudi navodila in smernice za pripravo in izvedbo pouka hrvaščine kot izbirnega predmeta. Kot sem že zapisala, sem opazila, da so tudi tukaj razlike med teorijo in prakso velike. Glede na to, da trenutno ne obstaja učbenik za izbirni predmet hrvaški jezik, učitelji na različne načine in s pomočjo različnih (celo nekoliko zastarelih) didaktičnih gradiv pripravljajo pouk. Največji problem, ki se pojavlja na vsaki šoli, je pomanjkanje interesa oziroma pomanjkanje prijavljenih učencev. Razlogi so različni, od želje po čimbolj enostavnemu izbirnemu predmetu, ki od učenca zahteva malo napora in vloženega truda, pa do statusa hrvaškega jezika kot neperspektivnega. Ker je družba danes usmerjena k prihodnosti, razvoju, pridobivanju znanja, ki bo, čeprav v

daljni prihodnosti pripomoglo pri iskanju zaposlitve, so v središču pozornosti svetovni jeziki – nemški, francoski, italijanski in španski jezik. Kljub temu, da hrvaški jezik v zadnjih letih izgublja negativno konotacijo, ki so jo tako hrvaški kot tudi srbski in bosanski jezik dobili po osamosvojitvi Republike Slovenije, učencem le-ta ni dovolj zanimiv, iz že omenjenih razlogov. Menim, da bi bila možna rešitev problema promocija hrvaščine kot izbirnega predmeta s poudarkom na prednostih znanja jezika kot sosednjega jezika in kot jezika, ki ga je mogoče hitro usvojiti. Glede na že omenjeni razlog proti učenju (neperspektiven jezik), bi morala promocija jezika prikazati tudi koristne strani znanja tega jezika ter možnosti za zaposlitev na delovnih mestih, ki zahtevajo znanje hrvaškega jezika.

Ključne besede: srbohrvaščina, hrvaščina, izobraževanje, osnovna šola, izbirni predmet

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo ter da so uporabljeni viri in literatura navedeni v skladu z mednarodnimi standardi in veljavno zakonodajo.

Ljubljana, 20. septembra 2015

Tajda Lukič